

Bartusz-Dobosi László
A SZIVÁRVÁNYÉPÍTŐ

– *Carl Spitzweg: A könyvmoly (olaj, vászon, 1850 körül)* –

Hajnali öt óra volt, amikor Spitzweg kilépett a kapun, s belevette magát a teljesen elhagyatottnak tűnő müncheni sikátorok útvesztőjébe. Hűvös volt. Kalapját erősen a fejébe húzva, felöltőjét végig összegombolva indult neki mindennapi sétájának. Hangulatokat gyűjtött festményeihez. Csak úgy fejben. Vakolatmintákat, színekombinációkat, egyedi formakompozíciókat keresett, amiket aztán felhasználhatott munkáiban.

Komótosan haladt. Tervszerűen követte a fokozatosan kialakuló gázlámák és a helyüket átvevő napsugarak házfalakat reflektorozó útját, ahogy a dermedt homályból szép fokozatosan életre világitották a holt színeket. Kezében kis, feminin cigaretta rebegett, sétabotja pedig ütemesen kocogtatta a kopott macskaköveket. Időnként megállt valamely különlegesebb kapualjban, s hosszú perceket töltött a vasalat vizsgálatával, a házak homlokzatán foszladozó egyedi reliefek formáinak tanulmányozásával. Felfigyelt egy-egy izgalmas illesztésre, elfeledett s félig lekopott feliratra, különleges spalettára, de leginkább a színek érdekelték és a fény-árnyék dualitásában rejlő misztérium. Az átlépés. Az a vékony határsáv, amely már nem árnyék és még nem fény. Valami elmosódott ködszerű túlvilági szürkeség. Már csak ez a szín hiányzott a nagy mű képzeletbeli palettájáról.

A pirkadat és a közvetlenül a nyári esőt követő néhány óra volt a legalkalmasabb az efféle kutakodáshoz. Ezen a reggelen pedig e két feltétel egyszerre teljesült, így Spitzweg nagy reményekkel indult neki a sétának. Nem is kellett csalódnia. Alig pár sarokkal arrébb, az egyik ablakból kipáráló örvénykék, puha dohányfüst színe ugyanis pontosan olyan volt, mint amelyet már évek óta keresett. Megmerevedett és hosszú perceken át tanulmányozta a némán tekergőző anyagot. Apró, kerek szemüvegével egészen belehajolt, szinte belefúrta magát, hogy aztán hazarohanva azon nyomban kikeverje az oly régóta keresett sejtelmes árnyalatot.

Az éveken át tartó patikai kísérletek teljesen tönkretették a látását, pedig még alig múlt negyvenéves. Egykoron apja akaratának engedelmeskedve tanulta ki és gyakorolta a gyógyszerészetet, de amint tehetett otthagyta a pályát és attól kezdve kizárólag szenvedélyének, a festészetnek élt. Gyenge szemidegeinek egyik tevékenység sem tett igazán jót, s bár rövidlátósága bosszantotta, terveit megvalósításában nem tudta megakadályozni.

Idővel ráadásul rájött, hogy vegyészeti ismereteinek jó hasznát veszi a festékek kikeverésénél, így műterme egyben laborja és könyvtára is lett. Mindig büszkén hirdette, hogy a művészet és a tudomány, esztétikum és biológikum közös műhelyét alkotta meg. A végtelenségig való pontosságra, a mikroszkopikus felületelemzésre, az emberi szenzibilitásnak és logikának egyesítésére esküdött. Vegyületek, anyagok, színek, illatok, filozófiai elméletek kanonikus rendben illeszkedtek egymáshoz a fejében és a képeiben.

Ehhez persze az is kellett, hogy rendkívül alapos előmunkálatokat végezzen. Ezért először nagyon finom porrá kellett törnie a szerves festékanyagokat, majd kis adagokban olajjal összekeverni. A szokásos lenolaj helyett dióolajat használt, mert az sötétebb alaptónust adott az anyagnak, amely megkönnyítette a kontúrok erősebb kihangsúlyozását. A folyamatnak ez a része volt a legkritikusabb, mert nagyon kellett figyelnie, hogy csak annyi olajat használjon, amennyit az adott festékanyag fel tud venni. Ez pedig anyagonként, színenként rendkívül eltérő volt. Ha elrontotta a keverési arányt, a kívánt eredményt sem színében, sem állagában nem érte el. A festék vagy folyós lett, vagy túlzottan sűrű. Ez utóbbinak az elkerülése érdekében terpentinszeszben oldott méhviaszt adott hozzá, ami saját találmánya volt, és kiválóan működött. A töredezés elkerülése végett pedig egy kis damárgyantát kevert az anyaghoz, amitől tapasztalatai szerint a festménynek szép mély fénye lett. Legvégül pedig, bizonyos nehezebben száradó színekhez szikkatívtot kellett adagolni, hogy a majdani kész műalkotás egyenletesen száradjon ki.

Csak ha mindez megvolt, derült ki, hogy sikerült-e a megfelelő színhatást elérnie. Százszámra kerültek a süllyesztőbe az elrontott próba-ecsetvonások, most azonban a még mindig lelki szemei előtt tekergő látvány kapcsán biztosan érezte, sőt tudta, hogy megtalálta a megfelelő színskála-kombinációt s a megfesteni kívánt fények színhő-

mérsékletét. A napnak ebben a szakában az üvegmennyezetet át beáramló fényforrás iránya és intenzitása, az ellen- és sűrlőfények, az árnyékolás mélységei, s ezzel összefüggésben a kontrasztok és a színtelítettség tökéletes együttállása is megvalósult. Biztosan érezte, hogy eljött a megfelelő pillanat.

Módszeréül az optikai és a réteges színeképzés vegyítését választotta. Ez konkrétan annyit jelentett, hogy első körben, a részletekre nem ügyelve, csak a megfelelő színfoltokat vitte fel az alapra, amelyek más és más módon verték vissza a fényeket. Tudta, hogy az emberi látás folyamatának van egy olyan speciális vonatkozása, amelynek köszönhetően úgy tűnik, mintha ezek a foltok keverednének, s így egészen egyedi színeképet fog tudni elérni velük. Pont olyat, amilyen a fejében volt. Ezután a maga által kikevert festékszíneket több rétegben vitte fel a vászonra, így a színrétegek több-kevesebb áttetszősége révén nyerték el végső közös színértéküket.

Mindezek azonban még mindig csak az ábrázolni kívánt pillanat matériáját adták, a fejében már évek óta meglévő tartalom csak ezután következett. Középkorú férfi, habfehér haj, nagy, elálló fülek, dohánylevél színű telt arc, előreugró ajak, bozontos szemöldök, mélyen ülő, apró szemek, hajlott testtartás, horpadt mellkas, csapott vállak. Puha, kissé vizenyős kezek, mindkettőben nyitott könyv, hóna alatt, sőt még lába között is egy-egy további kötet. Egy létra tetején állva olvas a fenti ablakon át besütő napfényben. Körülötte mindenhol díszes, faragott könyvespolcok a mennyezetig, roskadásig rakva könyvekkel, az egyik tetején felirat: *Metaphysica*.

Spitzweg meg akarta festeni azt a maga által „ontologikus bibliotékának” nevezett egyetlen könyvtárat, amelyben a könyvek egymásmellettiségét nem a hagyományos tudományterületek, vagy szerzők, nem is valamiféle betűrend, pláne nem a praktikus méret szerinti besorolás adja, hanem az egymásra és a fizikai valóságon túli szellemi létezőre való tartalmi reflektálás. Vagyis az érzékszerveink számára hozzáférhetetlen, kizárólag a priori módon megismerhető valóság. Így kerülhettek a legsúlyosabb dogmatikai kézikönyvek mellé a holt nyelvű szavakba zárt botanikai szócikkeket tartalmazó szaklexikonok, a mitológiai történetek mellé az antik auktorok, a latin verseskötetek párjául pedig a grammatikai elemző összefoglalók.

Egy olyan hatalmas, virtuális enciklopédia megalkotásának szándéka lebegett a szeme előtt, amelyben az emberiség legalapvetőbb ismeretei a művészet spirituális síkján összefonódva alkotnak egy nagy egészet. Meggyőződéssel vallotta, hogy a kötetek kommunikálnak egymással, sőt nincsenek is autonóm példányok, kizárólag egy nagy egész van, valamiféle Óriáskönyv. Ezért aztán ennek a különleges betűkarneválnak mind a valóságban, mind a festményen való megörökítését tartotta élete fő feladatának.

Ahogy a színek világában a szivárvány, úgy a könyvek esetében ez a maga által megálmodott könyvtár jelentette számára a teljességet. A könyveket ezért egyenesen a színek metaforájaként értelmezte és fordítva. Mert, ahogy a könyvek tartalmi mondandójuk alapján egészen különböző gondolatokat, érzelmeket váltanak ki belőlünk, Spitzweg szerint a színek is pont így sugallnak egy-egy érzést, hangulatot. A metaforákban rejlő szabadsággal támasztotta alá a tudományos elméletek józanságát. Színek és betűk, festmények és könyvek egymást magyarázták. Ilyen értelemben a nehéz történelmi munkákat a sötétebb árnyalatú, hideg színekkel: feketével, barnával, zafírkékkel, esetleg bíborral azonosította, a könnyedebb, lelki irodalmat a világosabb színekkel, mint az ezüst, az arany és az okkersárga. A tudományos művek színét a fémes hatású acélkék és a szürke, a természeti leírásokét a smaragdzöld és az ametiszt lila, míg a költészetét a cinóbervörössel, valamint az azúr és topázkék színekkel érezte leginkább kifejezhetőnek.

Műhelyében már évek óta lassú szisztematikussággal hallgatózott bele a könyvekbe, hogy mondandójuk alapján megfejtse színek kódjukat, s ez alapján, e speciális, maga által teremtett könyvtár-palettán minden egyes darabnak megtalálja a pontos helyét. Szivárványt épített a könyvekből. A vöröstől egészen az ibolyáig. Minden könyv egy-egy egyedi szín, pontosan a megfelelő helyen. Ehhez kellett ez az utolsó keretszín, a Biblia színe, amit az említett reggelen megtalált, s mint valami utolsó puzzle-darabkát, a helyére illesztett.

Hosszú órák teltek el ezzel a tevékenységgel, amikor egyszer csak azon kapta magát, hogy egy létra tetején áll, mindkét kezében könyv, a hóna alatt és a lába között is egy-egy példány, s megszállottan olvas. A mennyezeten át beáramló fény pedig megcsillan ezüstösen fehér haján és a könyvespolc tetejére festett aranybetűs feliraton: *Metaphysica*.